

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНЕ СТ. 255 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

МЕЛЬНИК М. В. - кандидат юридичних наук, доцент кафедри публічного та європейського права Навчально-наукового інституту міжнародних відносин та права ПЗВО «КИЇВСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

ORCID ID: 0009-0005-3057-6726

БАРВІНОК Дарина Олександрівна - здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня Навчально-наукового інституту міжнародних відносин та права ПЗВО «КИЇВСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

ORCID ID: 0009-0000-9728-8669

УДК 343.341

DOI: <https://doi.org/10.32782/ep.2024.4.4>

У сучасних умовах значного поширення набуває об'єднання людей з метою вчинення кримінальних правопорушень, що актуалізує необхідність їхнього дослідження. Метою роботи є порівняння правових аспектів загальних і спеціальних видів злочинних спільнот або організацій, кримінальна відповідальність за створення, керівництво та участь у яких встановлена законодавством України та інших держав. На основі аналізу рекомендацій щодо криміналізації організованої злочинності, викладених у Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності (2000 р.) та Рамковому рішенні Ради ЄС про боротьбу з організованою злочинністю (2008 р.), досліджено особливості імплементації цих норм у правові системи різних країн. Для повного та об'єктивного дослідження зарубіжного досвіду криміналізації злочинних спільнот або організацій здійснено вивчення кримінального законодавства різних типів правових систем. З'ясовано, що термін «організована група», вжитий у кримінальному законодавстві України, не слід ототожнювати з організованими групами чи злочинними організаціями, згаданими у вказаних міжнародних документах. Водночас терміни «організована група» та «злочинна організація», зазначені у цих актах, можна зіставити лише зі злочинною спільнотою чи злочинною організацією, що криміналізована

у ч. 4 ст. 28 та ст. 255 Кримінального кодексу України.

Ключові слова: диференціація, кримінальна відповідальність, створення або керівництво, злочинна спільнота, злочинна організація, а також участь у них, порівняльний аспект.

Постановка проблеми

Інститут співучасті є одним із найскладніших у кримінальному праві, особливо щодо відповідальності учасників організованих злочинних угруповань. Основні труднощі виникають через складну структуру відповідних кримінально-правових положень і неоднозначне їх тлумачення в судовій практиці. Враховуючи це, актуальним стає питання створення чітких правових норм, що забороняють утворення злочинних об'єднань та участь у їх діяльності [1].

Злочинні угруповання мають високий рівень організованості та міцні міжнародні зв'язки, що посилюються соціально-економічними процесами, такими як урбанізація та міграція. Україна все частіше стає об'єктом інтересу міжнародних злочинних угруповань, які здійснюють діяльність з відмивання доходів, нелегального переміщення зброї та наркотичних засобів [2].

Ефективна протидія організованим злочинності потребує стратегічних заходів,

що відповідають сучасним умовам і враховують тенденції розвитку суспільства та держави. Ці заходи повинні бути зрозумілими та точними, а також гармонізованими з відповідними положеннями кримінального законодавства інших країн, що полегшить їх застосування на міжнародному рівні.

Вивчення зарубіжного досвіду є важливим для вирішення цих проблем, оскільки це сприятиме адаптації українського кримінального законодавства, його зближенню, гармонізації та уніфікації з правовими нормами інших країн, зокрема ЄС.

Стан дослідження проблеми

Вагомим внеском у розроблення проблематики кримінальної відповідальності за створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у них є дослідження українських учених: Ю. В. Бауліна, Н. О. Гуторової, А. О. Данилевського, Л. М. Демидової, О. О. Кваші, В. П. Ковальчука, В. О. Навроцького, В. В. Українця, Є. В. Фесенка, М. І. Хавронюка, І. С. Шапкіна, Р. Л. Чорного тощо.

Здебільшого вони зосереджували увагу на окремих видах злочинних об'єднань, зокрема злочинних організаціях, банд, терористичних об'єднань, не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань.

Інші вчені досліджували окремі аспекти кримінально-правової характеристики злочинних спільнот або організацій у контексті розробки суміжних або споріднених наукових розробок. У роботах вказаних науковців розглянуто актуальні питання кримінальної відповідальності за створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у них.

Однак, незважаючи на численні дослідження, залишається велика кількість концептуальних проблем, які потребують свого вирішення з метою підвищення ефективності застосування кримінального законодавства в протидії організованим злочинним спільнотам або організаціям.

Мета статті

Метою цієї статті є проведення порівняльного аналізу злочинних спільнот або злочинних організацій, а також участі в них, за кримінальним законодавством України та інших країн.

Виклад основного матеріалу

Компаративний аналіз кримінального законодавства різних держав дозволяє запозичити кращі надбання законодавчих положень щодо кримінально-правових ознак організованих злочинних спільнот або злочинних організацій і використати їх під час удосконалення Кримінального кодексу (далі – КК) України. У зарубіжному кримінальному законодавстві використовують різні терміни для позначення злочинних спільнот або злочинних організацій, а також різні підходи до криміналізації вчинених ними діянь. Наприклад, лише для характеристики злочинних організацій застосовують терміни «*criminal association*», «*criminal organization*», «*unlawful association*», «*asociaciones ilícitas*» (у перекладі означають злочинна організація, злочинна асоціація, злочинне об'єднання, злочинне співтовариство, злочинний союз, злочинна змова, злочинне угруповання, незаконне об'єднання). З одного боку, це різноманітні синонімічні назви одного й того ж злочинного об'єднання. Однак, з другого боку, у межах кримінального законодавства деяких зарубіжних країн окремі з вищезначених назв позначають різні злочинні об'єднання (спільнот або організацій).

У кримінальному законодавстві України криміналізовано різні злочинні спільноти або злочинні організації. Аналіз положень КК України та Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 р. № 13 [17] дає підстави поділити злочинні об'єднання, що зустрічаються у КК України, на загальні та спеціальні. До загальних доцільно віднести ті, кримінально-правові ознаки яких визначено у ст. 28 КК України. Це група осіб, група осіб за попередньою змовою, організована група, злочинна ор-

ганізація. Злочинні об'єднання, про які йдеться у статтях 143, 181, 257, 2583, 260 та 392 КК України, є спеціальними, оскільки вони характеризуються додатковими ознаками, названими у вказаних статтях, окрім загальних ознак, визначених у ст. 28 КК України.

Отже, у низці статей КК України встановлено кримінально-правові заборони створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у них.

У Зводі законів США форми співучасті реалізовано в різних видах змови та злочинних спільнот. З цього приводу А. В. Савченко зазначає, що на федеральному рівні в США змова є статутним злочином. У Федеральному кримінальному кодексі і правилах США положення щодо змови врегульовані §371 («Змова, спрямована на вчинення посягання або обману щодо Сполучених Штатів») глави 19 розділу 18 Зводу законів США, де йдеться про таке: «Якщо дві або більше особи вступають у змову, спрямовану на вчинення будь-якого посягання чи обману щодо Сполучених Штатів або будь-якого агентства Сполучених Штатів яким-небудь чином або з якою-небудь метою, та при цьому одна або більше з цих осіб вчиняють будь-яку дію задля досягнення мети змови, то кожна з них карається штрафом відповідно до положень цього розділу або тюремним ув'язненням на строк до п'яти років, або обома покараннями разом» [18]. Поряд з цим у кримінальному законодавстві США виділяють змову, спрямовану на порушення прав громадян – § 241; змову з метою вбивства, викрадення чи заподіяння тілесних ушкоджень особі, яка перебуває в іноземній державі, а також змову з метою пошкодження її майна – § 956; змову на вчинення вбивства – § 1117; змову з метою знищення суден – § 2271 тощо. Фактично ці види змови найбільш схожі з такою формою співучасті в українському кримінальному законодавстві як група осіб за попередньою змовою. Однак, їх не можна ототожнювати зі змовою на вчинення кримінального правопорушення, як одним із проявів готування до кримінального правопорушення в КК України, тому що в аме-

риканському кримінальному законодавстві змова, окрім власне самої змови, охоплює й безпосереднє вчинення кримінально-протиправних дій.

У нормах розділу 18 Зводу законів США вказується також на різні типи злочинних спільнот: «злочинні підприємства фінансового характеру» (§ 225), «кримінальні вуличні банди» (§ 521), «злочинні (у тому числі рекетирські) підприємства» (§§ 1952, 1959, 1961), «терористичні організації» (§ 2339B(g) (6)) тощо. Різниця між ними полягає у формах вчинення посягань, кількісному складі учасників, меті відповідного об'єднання, сумах незаконно одержаних доходів, покаранні за скоєне тощо [18]. Ці види злочинних об'єднань є аналогами організованих груп, злочинних спільнот та злочинних організацій у кримінальному законодавстві України.

Організована група як форма співучасті передбачена в кримінальному законодавстві різних зарубіжних держав, зокрема Молдовської, Вірменської, Азербайджанської, Киргизької, Латвійської республік, Грузії тощо.

У законодавстві одних держав визначено організовану групу (Киргизія, Латвія, Литва, Узбекистан, Молдова), других – злочин, вчинений таким об'єднанням (Вірменія, Грузія, Азербайджан, Казахстан, Таджикистан, Туркменістан). У Модельному КК для держав – учасників СНД закріплено злочин, учинений організованою групою.

У зарубіжному кримінальному законодавстві під організованою групою розуміють: стійку групу осіб, що попередньо організувалася з метою вчинення одного або декількох злочинів (ст. 46 КК Республіки Молдова) [11]; утворене більш ніж двома особами стійке об'єднання, яке створене з метою спільного здійснення злочинних діянь або тяжкого чи особливо тяжкого злочину, учасники якого розподілили обов'язки згідно з попередньою угодою (ч. 1 ст. 21 КК Латвійської Республіки) [3]; групу, коли на будь-якій стадії злочинного діяння дві або більше осіб домовляються про спільне вчинення кількох злочинів чи одного тяжкого або особливо тяжкого

злочину, і кожен член групи при вчиненні злочину виконує певне завдання або відіграє свою особливу роль (ч. 3 ст. 25 КК Литовської Республіки) [8].

Водночас, у кримінальному законодавстві іноземних держав злочин визнають учиненим організованою групою тоді, коли він скоєний: стійкою групою осіб, що заздалегідь об'єдналася для вчинення одного або декількох злочинів (ч. 3 ст. 41 КК Республіки Вірменія, ч. 3 ст. 39 КК Республіки Таджикистан, ч. 2 ст. 34 КК Республіки Туркменістан, ч. 3 ст. 31 КК Республіки Казахстан) [10]; стійкою групою осіб, що заздалегідь вступили у зв'язок з метою скоєння декількох злочинів (ч. 3 ст. 27 КК Грузії) [5]; стійкою групою, що складається з двох або більше осіб, що заздалегідь об'єдналися для вчинення одного або декількох злочинів (ч. 3 ст. 34 КК Азербайджанської Республіки) [4].

У Модельному КК злочин визнають учиненим організованою групою, якщо він скоєний стійкою групою осіб, які заздалегідь об'єдналися для здійснення одного або декількох злочинів, а також членом організованої групи на виконання її завдання (ч. 3 ст. 38).

Аналіз законодавства цих країн дозволяє поділити кримінально-правові ознаки організованих груп на такі, що стосуються кількості учасників, характеру змови, стійкості, мети створення чи діяльності та інших ознак.

Здебільшого, у КК зарубіжних держав організована група складається з двох і більше осіб, незважаючи на те, що формулювання цієї ознаки подекуди різне: група осіб, дві і більше особи. Лише у КК Латвійської Республіки кількісна ознака організованої групи складає більше двох осіб, тобто три і більше. Водночас, відповідно до ч. 3 ст. 28 КК України організована група складається з трьох і більше осіб [15].

Стосовно характеру змови, то вона, відповідно до положень зарубіжного кримінального законодавства, відбувається заздалегідь (попередньо). У ч. 3 ст. 28 КК України ця ознака визначена подібно, але не як змова, а як попередня зорганізованість [15].

У КК усіх без винятку зарубіжних держав, які в Україні, серед ознак організованої групи виокремлюють стійкість.

Мета організованої групи в кримінальному законодавстві зарубіжних держав визначається по-різному: у Республік Молдова, Вірменія, Азербайджан метою створення організованої групи є вчинення одного чи декількох злочинів; у КК Грузії – вчинення декількох злочинів; у КК Киргизької Республіки – вчинення злочинів; у КК Латвійської Республіки – спільне вчинення злочинних діянь чи тяжкого або особливо тяжкого злочину. Відповідно ж до положень кримінального законодавства України, організована група створюється з метою вчинення двох і більше кримінальних правопорушень.

Серед інших ознак у КК зарубіжних держав виділяють: розподіл обов'язків (КК Латвійської Республіки). Ці ознаки безпосередньо пов'язані з розподілом функцій і ролей. Водночас у ч. 3 ст. 28 КК України визначені такі ознаки, як об'єднаність єдиним планом, відомим усім учасникам групи, та розподіл функцій учасників групи, спрямованих на досягнення плану.

Отже, вивчення окремих положень кримінального законодавства зарубіжних держав стосовно визначення поняття організованої групи свідчить про те, що ознаки цієї форми співучасті у КК України та зарубіжних держав здебільшого мають спільні риси. Тому її існування в українському кримінальному законодавстві є аргументованим з позиції позитивного досвіду зарубіжних держав. Між тим, у КК України необхідно переглянути положення відносно того, що організована група може складатися з трьох осіб, оскільки в більшості зарубіжних країн такі групу формують дві і більше особи. Крім того, необхідно чітко визначити, у якому вигляді в законі про кримінальну відповідальність України повинна існувати ця форма співучасті – як «організована група» чи «кримінальне правопорушення, вчинене організованою групою».

Наступною більш небезпечною формою співучасті є злочинна організація, яка передбачена в кримінальному законодавстві

різних зарубіжних держав, зокрема Республік Азербайджан, Вірменія, Казахстан, Киргизія, Литва, Молдова, Таджикистан, Узбекистан, Естонії, Німеччини, Швейцарії тощо.

Насамперед слід зазначити, що в законодавстві одних держав визначено злочинну організацію (Азербайджан, Киргизія, Литва, Узбекистан), других – злочин, учинений таким об'єднанням (Вірменія, Казахстан), третіх – і злочинну організацію, і учинений нею злочин (Молдова, Таджикистан), четвертих – лише злочини, пов'язані зі створенням та участю в цих об'єднаннях (Швейцарія, Німеччина, Естонія, США). При цьому такі положення зустрічаються як в окремих статтях Загальної частини КК, так і в диспозиціях статей його Особливої частини.

У зарубіжному кримінальному законодавстві під злочинною організацією (злочинним співтовариством) розуміють: об'єднання злочинних груп у стійке співтовариство, діяльність якого заснована на розподілі між членами організації та її структурами функцій управління, забезпечення та виконання злочинних задумів з метою впливу на економічну та іншу діяльність фізичних і юридичних осіб або контролю за такою діяльністю в інших формах для отримання користі і реалізації економічних, фінансових чи політичних інтересів (ч. 1 ст. 47 КК Молдови) [11]; організацію, яка зберігає в таємниці свою побудову та особовий склад і яка переслідує мету вчинення насильницьких злочинів або збагачення злочинними засобами (ст. 260 тер. КК Швейцарії) [15]; злочинне співтовариство, що має стійкий характер і складається з трьох або більше осіб з розподілом між ними обов'язків, діяльність якого спрямована на вчинення злочинів першого ступеня або здійснення незаконного впливу на владу (ч. 1 ст. 255 КК Естонії) [6]; стійку організовану злочинну групу, що має на меті вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів або стійке об'єднання двох або більше організованих злочинних груп, створене з тією ж метою (ст. 34.4 КК Азербайджану) [4]; стійке, згуртоване об'єднання двох і більше осіб або груп, що попередньо зор-

ганізувалися для систематичного вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів (ч. 5 ст. 31 КК Киргизії) [7]; стійке об'єднання, у якому для злочинної діяльності – вчинення одного або кількох тяжких або особливо тяжких злочинів – об'єднуються троє або більше осіб, які мають постійні зв'язки між собою, розподілені обов'язки або завдання (ч. 4 ст. 25 КК Литви) [8]; об'єднання двох або декількох злочинних груп, зорганізованих для неодноразового вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів, у стійку організацію, діяльність якої ґрунтується на розподілі між членами співтовариства і його структурами функцій управління, забезпечення та виконання злочинної мети співтовариства (ч. 4 ст. 39 КК Таджикистану) [12]; попереднє об'єднання двох і більше організованих груп для заняття злочинною діяльністю (ч. 5 ст. 29 КК Узбекистану) [14].

У кримінальному законодавстві зарубіжжя злочин вважають учиненим злочинною організацією (злочинним товариством) у тому випадку, коли він скоєний: одним із членів такої організації в її інтересах або особою, яка не є членом злочинної організації, за дорученням цієї організації (ч. 2 ст. 47 КК Молдови) [11]; згуртованою групою, зорганізованою для вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів, або об'єднанням організованих груп, створених з тією ж метою, а також якщо він вчинений членом (членами) такого співтовариства з метою виконання його злочинної мети, а також за завданням злочинного співтовариства особою, не визнаною її членом (ч. 4 ст. 41 КК Вірменії) [9]; учасником (учасниками) злочинного співтовариства (злочинної організації) для здійснення цілей цієї спільноти (організації), а також особою (особами), що не є учасником (учасниками) злочинного співтовариства (злочинної організації) за замовленням цієї спільноти (організації) (ст.34.5 КК Азербайджану) [4]; згуртованою організованою групою (організацією), створеною для здійснення тяжких або особливо тяжких злочинів, або об'єднанням організованих груп, створених з тією ж метою (ч. 4 ст. 31 КК Казахстану) [10];

членом (членами) такого співтовариства на виконання його злочинної мети, або за завданням злочинного співтовариства особою, що не є членом злочинного співтовариства (ч. 5 ст. 39 КК Таджикистану) [12].

Серед кримінально-правових ознак злочинних спільнот або організацій та учинених ними кримінальних правопорушень в українському та зарубіжному законодавстві виділяють кількісно-якісний склад об'єднання та його мету.

У КК України мінімальний кількісний склад об'єднання утворюють п'ять і більше осіб, а для злочинної спільноти – дві і більше структурні частини. Водночас у КК інших держав цю ознаку визначають на рівні: згуртованої групи або об'єднання організованих груп (ч. 4 ст. 41 КК Вірменії); стійкої організованої злочинної групи або стійкого об'єднання двох або більше організованих злочинних груп (ст. 34.4 КК Азербайджану); згуртованої організованої групи (організації) або об'єднання організованих груп (ч. 4 ст. 31 КК Казахстану); об'єднання злочинних груп у стійке співтовариство (ч. 1 ст. 47 КК Молдови); організації (ст. 260 КК Швейцарії); трьох або більше осіб з розподілом між ними обов'язків (ч. 1 ст. 255 КК Естонії); об'єднання двох і більше осіб або груп (ч. 5 ст. 31 КК Киргизії); трьох або більше осіб (ч. 4 ст. 25 КК Литви); об'єднання двох або декількох злочинних груп (ч.4ст.39 КК Таджикистану); об'єднання двох і більше організованих груп (ч. 5 ст. 29 КК Узбекистану).

Отже, у більшості випадків злочинна організація – це група осіб або організована група, яку зазвичай утворюють дві або три і більше особи, а також об'єднання таких груп. На підставі цього можна стверджувати, що мінімальний кількісний склад злочинної організації (злочинного співтовариства) визначається на рівні двох або трьох осіб. У разі ж об'єднання злочинних груп (організованих груп) ця кількість може сягати чотирьох або шести суб'єктів. Злочинні організації (спільноти), що складаються з декількох груп (організованих груп) у кримінальному законодавстві зарубіжних держав, дещо схожі зі злочинними

організаціями, що складаються зі структурних частин у КК України.

На наш погляд, оптимальною мінімальною кількістю учасників злочинної організації є три особи, оскільки в такий спосіб можливо забезпечити ієрархічність об'єднання.

У законодавстві деяких держав злочин визнають учиненим злочинною організацією й тоді, коли його скоює одна особа: член такого співтовариства з метою виконання його злочинної мети, а також за завданням злочинного співтовариства особа, не визнана її членом (ч.4ст.41 КК Вірменії) [9]; один із членів такої організації в її інтересах або особа, яка не є членом злочинної організації, за дорученням цієї організації (ч. 2 ст. 47 КК Молдови) [11]; учасник злочинного співтовариства (злочинної організації) для здійснення цілей цієї спільноти (організації), а також особа (особи), що не є учасником (учасниками) злочинного співтовариства (злочинної організації) за замовленням цієї спільноти (організації) (ст. 34.5 КК Азербайджану) [4]; член (члени) такого співтовариства на виконання його злочинної мети, або за завданням злочинного співтовариства особа, що не є членом злочинного співтовариства (ч. 5 ст. 39 КК Таджикистану) [12].

Кримінальне правопорушення, учинене однією особою, можна визнати скоєним злочинною організацією лише в тому разі, якщо він охоплювався умислом інших співучасників. Його може вчинити як член цього об'єднання, так і інший учасник злочинної організації, що не вважається її членом. Крім того, він повинен відповідати загальній меті злочинної організації.

Метою створення та функціонування злочинної організації, на відміну від України, інші держави визнають: вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів (ст.34.4 КК Азербайджану, ч. 4 ст. 41 КК Вірменії, ч. 4 ст. 31 КК Казахстану); вплив на економічну та іншу діяльність фізичних і юридичних осіб або контроль за такою діяльністю в інших формах для отримання користі і реалізації економічних, фінансових чи політичних інтересів (ч. 1 ст. 47 КК Молдови); вчинення насильницьких зло-

чинів або збагачення злочинними засобами (ст. 260 КК Швейцарії); вчинення злочинів першого ступеня або здійснення незаконного впливу на владу (ч. 1 ст. 255 КК Естонії); систематичне вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів (ч. 5 ст. 31 КК Киргизії); злочинну діяльність – вчинення одного або кількох тяжких або особливо тяжких злочинів (ч.4ст.25 КК Литви); вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів та забезпечення і виконання злочинної мети співтовариства (ч. 4 ст. 39 КК Таджикистану); заняття злочинною діяльністю (ч. 5 ст. 29 КК Узбекистану).

Отже, у більшості зарубіжних держав метою злочинної організації є заняття злочинною діяльністю, тобто вчинення двох і більше злочинів, здебільшого найбільш небезпечної категорії (тяжкі або особливо тяжкі, насильницькі, злочини першого ступеня тощо). В окремих зарубіжних державах допускають створення злочинних організацій для вчинення й одного злочину. У КК України, з огляду на стійкість та можливу трансформацію злочинних об'єднань, злочинна організація – це форма співучасті, учасники якої вчинили два і більше злочини, у тому числі у складі менш небезпечних об'єднань (групи осіб за попередньою змовою чи організованої групи) [15].

Визначення мети злочинної організації чи злочину, вчиненого цим об'єднанням, як одержання неправомірної вигоди (фінансової або іншої матеріальної вигоди, отримання користі, реалізації економічних, фінансових чи політичних інтересів, збагачення злочинними засобами) є очевидним і передбачати її в якості обов'язкової кримінально-правової ознаки недоцільно. Крім того, зайвим виглядає обмеження мети діяльності злочинної організації неправомірною вигодою матеріального характеру, оскільки воно виключає можливість визнання об'єднання злочинною організацією, якщо його учасники вчинили злочин з іншою метою, або керувалися некорисливими мотивами.

Серед інших кримінально-правових ознак у зарубіжному кримінальному законодавстві виокремлюють: згуртованість

групи (ч.4 ст.41 КК Вірменії); згуртованість організованої групи (організації) (ч.4 ст.31 КК Казахстану); стійкість співтовариства, діяльність якого заснована на розподілі між членами організації та її структурами функцій управління, забезпечення та виконання злочинних задумів (ч. 1 ст. 47 КК Молдови); збереження в таємниці побудови та особового складу організації (ст. 260 КК Швейцарії); стійкий характер злочинного співтовариства та розподіл обов'язків між його учасниками (ч.1ст.255 КК Естонії); стійкість (ст.34.4 КК Азербайджану); стійкість, згуртованість та попередню зорганізованість (ч. 5 ст. 31 КК Киргизії); стійкість, постійні зв'язки та розподіл обов'язків або завдань між учасниками (ч. 4 ст. 25 КК Литви); стійкість, розподіл між членами співтовариства і його структурами функцій управління (ч. 4 ст. 39 КК Таджикистану).

Тобто серед інших ознак цих об'єднань (спільнот або організацій) чи учинених ними кримінальних правопорушень виділяють стійкість, згуртованість, розподіл функцій та ролей, попередню зорганізованість, структурованість. У КК України, на протигагу цим ознакам, у визначенні кримінального правопорушення, учиненого злочинною організацією, передбачені стійкість, ієрархічність, зорганізованість за попередньою змовою. Інші ознаки, що виокремлюють у кримінальному законодавстві зарубіжних держав, на наш погляд, додатково характеризують злочинне об'єднання, а тому їх можна вважати факультативними або кримінологічними.

Отже, існування такої форми співучасті як злочинна спільнота або організація в українському кримінальному законодавстві є аргументованим з позиції позитивного досвіду зарубіжних держав, де вона визначена у формі злочинного об'єднання (спільнот або організацій), учиненого ним кримінального правопорушення, або ж і злочинного об'єднання і кримінального правопорушення, вчиненого його учасниками.

Між тим, у КК України необхідно переглянути положення відносно мінімального кількісного складу злочинної організації на рівні п'яти і більше осіб, оскільки в біль-

шості зарубіжних держав – це дві та три і більше особи.

Інші ознаки злочинної організації, передбачені ч. 4 ст. 28 КК України, такі як стійкість, ієрархічність, зорганізованість за попередньою змовою, мета вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів найбільш повно та об'єктивно характеризують ці об'єднання порівняно з аналогічними ознаками в зарубіжному кримінальному законодавстві.

Крім того, необхідно чітко визначити, у якому вигляді в законі про кримінальну відповідальність України повинна існувати ця форма співучасті – як «злочинна організація» чи «кримінальне правопорушення, учинене злочинною організацією».

У кримінальному законодавстві зарубіжних країн діяльність учасників злочинних об'єднань криміналізується зазвичай у двох варіантах: 1) у межах кваліфікуючих чи особливо кваліфікуючих ознак певних складів злочинів; 2) у межах самостійних складів злочинів. Поряд з цим у кримінальному законодавстві окремих зарубіжних країн реалізовано обидва підходи до криміналізації вказаних діянь.

У світі найбільшого поширення набули моделі криміналізації створення злочинних об'єднань та участі в межах самостійних злочинів, комбінації яких залежать від кількості злочинних об'єднань та кримінально-правових норм, що встановлюють відповідні кримінально-правові заборони. Тобто встановлення кримінальної відповідальності за створення декількох злочинних об'єднань та участь у них: 1) в одній статті; 2) у декількох статтях, при цьому можливі такі комбінації: а) одному злочинному об'єднанню відповідає одна стаття; б) одному злочинному об'єднанню відповідає декілька статей; в) існують випадки, коли декілька різних злочинних об'єднань криміналізовано в одних і тих самих статтях.

На додаток до цього диференціація кримінальної відповідальності за ці злочини відбувається і в межах окремо взятої статті у таких формах:

1) відповідальність за всі суспільно небезпечні діяння, що стосуються певного злочинного об'єднання, встановлено в одній

частині певної статті, як правило, у частині першій. Причому в межах цього варіанту можна виокремити два підходи: перший – стосується випадків криміналізації лише одного діяння, пов'язаного зі злочинним об'єднанням; другий – стосується випадків криміналізації декількох таких діянь.

2) відповідальність за всі суспільно небезпечні діяння, що стосуються певного злочинного об'єднання, встановлено в різних частинах певної статті, як правило, у частині першій. Цей варіант конструювання також має свої різновиди, пов'язані з комбінуванням різних суспільно небезпечних діянь досліджуваних злочинів.

Підсумовуючи, варто зазначити, що зустрічається і поєднання декількох варіантів диференціації кримінальної відповідальності, а також існують і різні підходи до криміналізації різних злочинних об'єднань у межах кримінального законодавства однієї країни.

Висновки

Таким чином, проведений компаративний аналіз свідчить, що одні й ті ж злочинні об'єднання в кримінальному законодавстві різних зарубіжних країн в одних випадках є дуже близькими за кримінально-правовою природою, а в інших – абсолютно різними. Поряд із цим у кримінальному законодавстві зарубіжних країн різні злочинні об'єднання позначаються не лише різними, але і єдиним (у межах юрисдикції однієї держави) узагальнюючим терміном (наприклад, злочинне об'єднання).

Криміналізація в одних країнах організованої групи, а в інших – злочинної організації частково обумовлюється врахуванням законодавцями цих країн рекомендацій різних міжнародних нормативно-правових актів – в одних випадках Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р., а в інших – Рамкового рішення Ради ЄС про боротьбу з організованою злочинністю від 24 жовтня 2008 р. У зв'язку з цим поняття організованої групи, що застосовується у кримінальному законодавстві України не можна ототожнювати ні з організованими групами, ні зі злочинними організаціями,

про які згадується у вищезазначених міжнародних нормативно-правових актах. Натомість поняття організованої групи та злочинної організації, про які зазначено в цих документах, можна порівнювати лише зі злочинною спільнотою чи злочинною організацією, криміналізованою у ч. 4 ст. 28 та ст. 255 КК України.

Література

1. Демидова, Л. М. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук, Харків: Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. 2003. Єфремов, С. О. Організовані злочинні угруповання в теорії вітчизняного кримінального права. *Вісник Прокуратури*, 2002. № 5(17), с. 37–42.

2. Ковальчук, В. П. Кримінально-правові засоби протидії створенню злочинної організації. Львів: ЛьвДУВС. 2013.

3. Кримінальний закон Латвійської Республіки URL: <https://legalns.com/download/books/cons/latvia.pdf> (дата перегляду: 09.10.2024).

4. Кримінальний кодекс Азербайджанської республіки. URL: https://web.archive.org/web/20150823233345/http://www.taxes.gov.az/uploads/qanun/2011/mecelleler/cinayet_mecellesi_rus.pdf (дата перегляду: 09.10.2024).

5. Кримінальний кодекс Грузії. URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/download/16426/212/ru/pdf> (дата перегляду: 09.10.2024).

6. Кримінальний кодекс Естонії. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/ru/legislation/details/16677> (дата перегляду: 09.10.2024).

7. Кримінальний кодекс Киргизстану. URL: https://web.archive.org/web/20160501064128/http://www.kenesh.kg/RU/Articles/7307-UGOLOVNYJ_KODEKS_KYRGYZSKOJ_RESPUBLIKI_v_red_ZKR_10_ot_1032012g.aspx (дата перегляду: 09.10.2024).

8. Кримінальний кодекс Литовської республіки URL: <https://jurkniga.ua/contents/kriminalniy-kodeks-litovskoi->

[respubliki.pdf](#) (дата перегляду: 09.10.2024).

9. Кримінальний кодекс Республіки Вірменії. URL: <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1349&lang=rus> (дата перегляду: 09.10.2024).

10. Кримінальний кодекс Республіки Казахстан. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252 (дата перегляду: 09.10.2024).

11. Кримінальний кодекс Республіки Молдова. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/ru/legislation/details/3003>. (дата перегляду: 09.10.2024).

12. Кримінальний кодекс Республіки Таджикистан. URL: <https://faolex.fao.org/docs/pdf/taj197648.pdf> (дата перегляду: 09.10.2024).

13. Кримінальний кодекс Республіки Туркменістан URL: http://www.infoabad.com/zakonodatelstvo-turkmenistana/ugolovnyi-kodeks-turkmeni_stana.html (дата перегляду: 09.10.2024).

14. Кримінальний кодекс Республіки Узбекистан. URL: <https://lex.uz/docs/111457> (дата перегляду: 09.10.2024).

15. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата перегляду: 09.10.2024).

16. Кримінальний Кодекс Швейцарії від 21.12.1937 р. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/ru/legislation/details/20007> (дата перегляду: 09.10.2024).

17. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-05#Text> (дата перегляду: 09.10.2024).

18. Савченко А. В. Порівняльний аналіз кримінального законодавства України та федерального кримінального законодавства Сполучених Штатів Америки : дис. ... док. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 211 с.

SUMMARY

In modern conditions, the association of people with the purpose of committing crimes is becoming increasingly widespread, which actualizes the need for their research. The purpose of the work is to compare the legal aspects of general and special types of criminal associations, criminal liability for the creation and participation in which is established by the legislation of Ukraine and other states. Based on the analysis of the recommendations on the criminalization of organized crime as expressed in the United Nations Convention against Transnational Organized Crime of November 15, 2000 and the Framework Decision of the Council of the EU on Combating Organized Crime of October 24, 2008, singled out the peculiarities of the implementation of the provisions of these international normative and legal acts in the national legal systems of

different foreign countries. For a complete and objective study of the foreign experience of the criminalization of criminal organizations, a study of the criminal legislation of various types of legal systems was carried out. It was found that the term «organized group» used in the criminal legislation of Ukraine should not be equated with organized groups or criminal organizations mentioned in the specified international documents. At the same time, the terms «organized group» and «criminal organization» specified in these acts can be compared only with the criminal community or criminal organization criminalized in Part 4 of Art. 28 and Art. 255 of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: differentiation, criminal liability, creation or leadership, criminal community, criminal organization, as well as participation in them, comparative aspect.